

Soppaa ja sosiaalisuutta? Ruoka-avun nykyisyyksiä ja tulevaisuuksia pohtimassa

Joukko ruoka-avun tutkijoita ja kentän ammattilaisia kokoontui 22.8.2023 Helsingissä Svenska social- och kommunalhögskolanin ja Lundin yliopiston tutkijoiden järjestämään tilaisuuteen tarkastelemaan ruoka-avun ajankoh-
taisia kysymyksiä Suomessa ja Ruotsissa (*Workshop on food poverty and food charity: Similarities and differences between Sweden and Finland*). Joukossa oli mukana tutkijoita teologian sekä yhteiskunta- ja kasvatustieteen aloilta Suomesta ja Ruotsista, diakoniatyöntekijöitä erityisesti Suomen ruotsinkielisistä seurakunnista sekä diakonian ja ruoka-avun kehittäjiä ja koordinaattoreita eri yhteisöistä.

Keskustelu oli vilkasta, polveilevaa, monikielistä ja monipuolista. Työpajan puheenvuorossa nousivat esiin muun muassa diakonian ja ruoka-aputyön moninaisuus, ruoka-avun sosiaalinen ulottuvuus ja avun vastaanottajien ääni. Vaikka Suomea on pidetty ruoka-avun takia poikkeuksena pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden joukossa, tämä tilaisuus ja tutkimustieto osoittavat, että ruoka-apu nostaa päätään myös Ruotsissa.

Ruoka-avun moninaisuus

Ruoka-avun toteuttamisen mallit ovat moninaisia, paikallisia ja muuttuvia. Tällä hetkellä ne vaihtelevat esimerkiksi yhteisöruokailuista ruokakasseihin ja maksukorttikokeiluihin. Samoin yhteistyökumppaneita on monenlaisia. Paikallisten kauppojen lisäksi yhteistyötä aloitellaan julkisen sektorin kanssa

esimerkiksi koulujen ja palvelutalojen hävikkiruuan jakamiseksi. Uudenlaiset yhteistyömuodot ovat erityisen tärkeitä tilanteessa, jossa ruokakauppojen hävikki vähenee ja ruoka-avun tarve kasvaa. Ruoka-avun toteutustavat ovat murroksessa ja ratkaisuja etsitään niin paikallisesti kuin erilaisten yhteistyöverkostojen voimin.

Tilaisuudessa ruoka-avun toteuttamisen moninaisuus tuli esiin niin suurten kaupunkien kuin pienten paikkakuntien konteksteissa. Ruoka-avun tarpeen osalta puheenvuoroissa korostuivat monenlaiset haastavat elämäntilanteet: koronan ja taloudellisten ongelmien lisäksi esimerkiksi terveydelliset ja mielenterveydelliset haasteet näkyvät ruoka-aputoiminnan arjessa. Nuorten ja lapsiperheiden osuuden nähtiin kasvaneen ruoka-avun asiakkaiden joukossa. Vaikka avuntarve kasvaa, ruoka-aputoiminnan aloittaminen uudella paikkakunnalla voi kuitenkin olla haastavaa. “Eihän meillä ole köyhyyttä!” oli eräässäkin pienemmässä seurakunnassa todettu. Millaisen ristin kannettavakseen saa tällaisessa köyhyiden kieltävässä paikalliskulttuurissa ja yhteiskunnan myllertäessä hän, joka kokee toimeentulon ja pärjäämisen haavoittuvuutta ja etsii apua?

Puheenvuoroissa tuotiin esiin myös ruoka-aputoiminnan sosiaalista ulottuvuutta ja uusia innovaatioita. Esimerkiksi Porvoon hiippakunnassa pitkään toiminut Cecilia Forsen korosti nykyisen ruoka-avun uusia toimintamuotoja ja kolmen vuosikymmenen aikana toteutuneita muutoksia. Hävikkiravintolat ja -terminaalit ovat tuoneet sosiaalisuuden uudella tavalla osaksi ruoka-apua ja kenties avanneet seurakuntien ruoka-aputoimintaa laajemmille ihmisryhmille. Myös Heidi Salminen Vantaan ruotsalaisesta seurakunnasta korosti, että ruoka-apu on muutakin kuin ruokaa. Se tarjoaa mahdollisuuden tulla yhteen. Uudenlaiset ruoka-avun muodot korostavatkin usein juuri ruoka-avun sosiaalisuutta. Ruoka-avun asiakkaat ja heidän tarpeensa ovat kuitenkin erilaisia. Sosiaalisuuden lisääntyessä kynnyks madaltuu yhdelle ja kasvaa toiselle (vrt. Salonen, 2017). Kuinka kohdata heidät, jotka eivät löydä tietään tai eivät tahdo tulla ruoka-avun pariin?

Eväitä tasavertaiseen kohtaamiseen

Tilaisuuden puheenvuoroissa asiakkaiden moninaiset äänet pääsivät ansaitusti keskiöön. Esimerkiksi Henrietta Grönlundin ja työryhmän matalan kynnyksen kohtaamispaikkoihin keskittynyt tutkimus (mm. Grönlund & Hok-

kanen, 2023) lähti havainnosta, että koronapandemian seuraukset osuivat erityisen rankasti marginaaleihin; he, jotka jo ennestään olivat haavoittumissa asemassa, joutuivat yhä kovemmalle. Tutkimuksessa näkyikin erityisesti kohtaamispaikkojen kävijöiden tarve tulla nähdyksi ja kuulluksi.

Asiakkaiden näkökulmaan keskittyvät tutkimukset paljastavat myös ruoka-avun piileviä valtarakenteita ja haavoittuvuuksia. Rosa Huotarin tutkimuksen esimerkit kertoivat, että ruoka-avussa toimivien vapaaehtoisten ja asiakkaiden arjen elämismaailmat eivät aina kohtaa. Esimerkiksi eräs vapaaehtoinen oli rukoillut ruoka-aputilaisuudessa Jumalan läsnäoloa kiireisen arjen keskellä, kun taas ruoka-avun asiakkaat olivat pohtineet päiviensä tyhjyyttä. Arkemme ja arkiset kaipuomme ovat siis erilaisia. Miten tämän voisi muistaa kaikessa kohtaamisessa?

Tutkimuksen mukaan ihmisarvon, toimijuuden ja osallisuuden vahvistaminen ovat mahdollisia ruoka-avun seurauksia ja vaikutuksia yksilön elämässä (Huotari & Grönlund, 2023). Ruoka-avussa, kuten kaikissa ihmisten välisissä kohtaamisissa, kyse on siis vastavuoroisesta tunnistamisesta ja tunnustamisesta (mm. Korkiamäki ym., 2016; Niemi, 2020) – siitä, että näemme ja kuulemme toinen toisemme, huomaamme ja huomioimme.

Toisaalta ruoka-apu voi kantaa sisällään kiitollisuudenvelkaa (Salonen, 2023) ja toiseuttamista (Huotari, 2023). Näenkin, että sekä tutkijoiden, diakonian ammattilaisten että vapaaehtoisen kriittinen itsereflektio voisi toimia avaimena entistä tasavertaisempaan kohtaamiseen. Kun tunnistamme paitsi muiden haasteet niin myös oman arkitodellisuutemme sisältämät etuoikeudet, tulemme yhä paremmin tietoiseksi niistä valta-asetelmista ja rakenteellisista hierarkioista, joita ruoka-avun elämismaailmat pitävät sisällään. Kriittinen itsereflektio (mm. Morley, 2015) voi siis tarjota eväitä tasavertaiseen kohtaamiseen niin sanojen, tunteiden kuin tekojen tasolla.

Mitä seuraavaksi?

Tilaisuudessa esitettyjen puheenvuorojen perusteella näyttää siltä, että ruoka-apu on yhä ajankohtainen yhteiskunnallinen ilmiö sekä tärkeä tutkimuksen aihe. Aiheen merkittävyys heijastaa lisääntynyttä yhteiskunnallista jakaantuneisuutta. Ruoka-avun megatrendejä parhaillaan tutkivan Tuomo Laihialan mukaan ruoka-avu on vahvistanut asemaansa suomalaisessa yhteiskunnassa sekä toimijoiden määrän kasvun että toiminnan institutionaa-

listumisen myötä. Samaan suuntaan katsoo myös uusi hallitusohjelma, jossa ruoka-avun rahoitus halutaan vakinaistaa.

Nykyinen ruoka-avun toimintamalli ei kuitenkaan ole ongelmaton. Esimerkiksi hävikkiruuan määrä ja ruoka-avun kysyntä eivät kohtaa. Ongelman ratkaisemiseen vaaditaan rakennetasolla laajempaa ajattelutavan ja käytäntöjen muutosta, ei vain sosiaalisuuden lisäämistä. Ruoka-avun ja sen käytäntöjen kriittiselle ja uutta luovalle tarkastelulle onkin tässä ajassa yhä enemmän tilaa ja tilausta.

Tapahtuman loppukeskusteluissa diakoniantyöntekijät suhteuttivat tutkimusperustaisia puheenvuoroja omaan arkityöhönsä. Vaikuttaa siltä, että tutkimus ja käytännön työ ovat samoilla jäljillä. Ruoka-avun haasteet ja mahdollisuudet ovat jaettuja, tunnistettuja ja yhteisesti pohdittuja. Niinpä kysymys onkin: Mitä seuraavaksi?

Jo yhden kokoontumisen perusteella voisi sanoa, että sekä ruoka-avun tutkimuksessa että toteutuksessa kaivataan diskursiivista, affektiivista ja käytännöllistä sekä kriittistä ja uutta luovaa pohdintaa (vrt. Laiho, 2021). Kyse on siis siitä, miten ruoka-avusta puhutaan ja mitä painoja erilaiset sanotukset kantavat mukanaan. Samalla kyse on myös siitä, miltä ruoka-apu tuntuu ja millaisia sosiaalisia mahdollisuuksia ja stigmoja se kantaa mukanaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sen tarkastelua, miten ruoka-avun käytännöissä kohdataan ja jaetaan elämää – sekä luodaan parempaa tulevaisuutta yksilöille, yhteisölle ja yhteiskunnallisesti. Ruoka-avun merkitys ja sen tulevaisuus voi siis rakentua monilla eri tasoilla ja monin tavoin.

Millainen olisi tulevaisuuden hyvä ruoka-apu? Tähän kysymykseen keskittyy seuraavien vuosien aikana tilaisuudessa esitelty Utopioita ruokajonosta -hanke (Koneen säätiö), jossa kartoitetaan ruoka-avun nykytilaa ja vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ruoka-avun asiakkaiden ja toteuttajien näkökulmasta. Tällöin olennaista on irrottautua vallitsevista realiteeteista: Mitä jos ruoka-apua ei enää tarvittaisi? Mitä se tarkoittaisi ja miten tuollaiseen maailmaan voisi päästä? Tai pitäisikö sinne päästä? Mitä mieltä sinä olet?

Kirjallisuus

- Grönlund, H., & Hokkanen, J. M. (2023). Matalan kynnyksen kohtaamispaikkojen toiminta ja korona-aikaisten rajoitusten muodostamat kynnykset. – M. Hekkala & S. Raitakari (toim.), *Osallisuutta ja osattomuutta yhteiskunnan marginaaleissa: Muuntuvat palvelut ja hyvinvointi koronapandemiassa*. Tampere: Tampere University Press, 74–99. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/150850>
- Huotari, R. I. R., & Grönlund, H. (2023). Osallisuustyö ja kävijöiden osallisuus yhteisöllisessä ruoka-avussa koronapandemian aikana. – M. Hekkala & S. Raitakari (toim.), *Osallisuutta ja osattomuutta yhteiskunnan marginaaleissa: Muuntuvat palvelut ja hyvinvointi koronapandemiasa*. Tampere: Tampere University Press, 274–297. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/150850>
- Huotari, R. I. R. (2023). Osallisuuden monet kasvat kristillisessä ruoka-avussa. – V. Mäkinen, H. Pesonen & R. Uro (toim.), *Pyhä, paha ruoka: Uskonnon ja etiikan näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 241–253.
- Korkiamäki, R., Kallio, K. P., & Häkli, J. (2016). Tunnustaminen näkökulmana ja käytäntönä lapsi- ja nuorisotyössä. *Sosiaalipedagogiikka*, 17, 9–34. <https://doi.org/10.30675/sa.122692>
- Laiho, M. (2021). Eletty teologia tutkimusotteenä. – J. Hallamaa, K. Tervo-Niemelä & I. Peltomäki (toim.), *Teologia eletyn uskonnon tulkittuna: Normatiivisuus ja uudistuvat metodit*. STKSJ 298. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura, 128–153.
- Morley, C. (2015). Critical reflexivity and social work practice. – J. D. Wright (toim.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences* (2. painos), San Diego: Elsevier Ltd., 281–286.
- Niemi, P. (2020). Tunnustussuhdeteoria sosiaalisuudessa. – O. Hirvonen (toim.), *Tunnustuksen filosofia ja politiikka: Hegelistä nykypäivään*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1458. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 271–287.
- Salonen, A. S. (2017). Lining up for charity. A study of the social organization and communal qualities of breadlines in a Finnish city. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 37(3/4), 218–230. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-10-2015-0110>
- Salonen, A. S. (2023). Between gift and entitlement: Experiencing public social services and charitable food aid in 2020s Finland. – P. Haapala, M. Harjula & H. Kokko (toim.), *Experiencing society and the lived welfare state*, 179–198. Cham: Springer Nature. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-21663-3>